

यशवंतराव
चव्हाण
महाराष्ट्र
मुक्त विद्यापीठ

EDU 473

बी.एड. शिक्षणक्रम .

सहाध्यायी पर्यवेक्षित सराव
मार्गदर्शिका

यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ

कुलगुरू : प्रा. (डॉ.) माणिकराव साळुंखे

संपादक

डॉ. अनंत जोशी
संचालक
शिक्षणशास्त्र विद्याशाखा
यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक

लेखक

डॉ. कविता साळुंखे
अधिव्याख्याता
शिक्षणशास्त्र विद्याशाखा
यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ,
नाशिक

अनुदेशन संपादन

डॉ. कविता साळुंखे
व्यवस्थापक
ग्रंथनिर्मिती केंद्र
यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक - ४२२ २२२

निर्मिती

श्री. आनंद यादव
व्यवस्थापक
ग्रंथनिर्मिती केंद्र
यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक - ४२२ २२२

(प्रथम आवृत्ती दूरशिक्षण परिषदेच्या अनुदानातून विकसित)

© २००७, यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक

□ सुधारित आवृत्ती पुनर्मुद्रण : मार्च २०१६

□ मुखपृष्ठ रेखाटन : श्री. अविनाश भरणे

□ प्रकाशन क्रमांक : १५३२

□ मुद्रक : श्री. शशीकांत आहिरराव, मे. अभियांकित प्रिंटर्स, नाईस, सातपूर, नाशिक

□ प्रकाशक : डॉ. दिनेश भोंडे, कुलसचिव, यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक

(EDU 473)

भाग - १
स.प.स.
अहवाल लेखन

अनुक्रमणिका

भाग - १

- (०१) प्रास्ताविक
- (०२) सहाध्यायी पर्यवेक्षित सराव अर्थ व स्वरूप (स.प.स.)
- (०३) स.प.स.ची शिक्षक प्रशिक्षणात गरज व महत्त्व
- (०४) स.प.स. मूळ योजना
- (०५) य.च.म.मु. विद्यापीठातील स.प.स. योजना
- (०६) स.प.स. योजना कार्यवाही
- (०७) स.प.स. पाठ मूल्यमापन श्रेणी
- (०८) प्रत्यक्ष पाठ
- (०९) अहवाल लेखन
- (१०) समारोप

उद्दिष्टे

- (१) ह्या पुस्तिकेच्या वाचनानंतर तुम्हांला स.प.स. योजनेचे महत्त्व समजेल.
- (२) स.प.स. योजनेनुसार बैठका घेऊ शकाल.
- (३) स.प.स. योजनेनुसार पाठटाचण काढू शकाल.
- (४) स.प.स. योजनेनुसार पाठ मूल्यमापन करू शकाल.
- (५) स.प.स. योजनेचे अहवाल लेखन करू शकाल.

(१) प्रास्ताविक

मित्रहो, आपण सर्व सेवांतर्गत शिक्षक आहात. म्हणजेच तुम्हांला अध्यापनाचा काही किमान अनुभव आहे. त्यातून तुमच्या काही अध्यापनशैली विकसित झाल्या असतील. अध्यापनाची काही कौशल्ये आपण अनुभवातून प्राप्त केली असतील. पण तरीही तुम्ही या बी.एड. शिक्षणक्रमाला आलात. याचाच अर्थ, तुम्हांला तुमचे दैनंदिन अध्यापन अधिक परिणामकारक करण्याची इच्छा आहे, स्वतःचा व्यावसायिक विकास करण्यासाठी तुम्ही येथे आलात यावर आमचा दृढ विश्वास आहे. परिणामकारक शिक्षक व्हायचे असेल तर त्याच्या अध्यापनात लवचिकता हवी आणि अध्यापनात लवचिकता आणावयाची असेल तर एकापेक्षा जास्त अध्यापन पद्धती, प्रतिमाने, उपागम, अध्यापन कौशल्ये आपणास ज्ञात हवीत. म्हणूनच विद्यापीठाने तुमच्या या अभ्यासक्रमात १२ अध्यापन कौशल्यांची मालिका, नऊ अध्यापन पद्धतींची पुस्तके, नऊ प्रतिमानांवरील स्वयं-अध्ययन साहित्य (विकसनाच्या मार्गावर) पुरविले आहे. तेव्हा हे सर्व केवळ शिक्षणशास्त्र पदवी शिक्षणक्रमापुरतेच मर्यादित आहे हा विचार तुम्ही काढून टाकला पाहिजे. 'बुद्धिवादी व्यक्ती' ह्या भूमिकेतून प्रत्येक शिक्षकाने या पद्धती व कौशल्ये प्रतिमाने आपल्या दैनंदिन अध्यापनात वापरून पहायला हवे. त्याची उपयुक्तता पडताळून पहायला हवी. जर खरोखरच ते सर्व ज्ञान आपले अध्यापन परिणामकारक करण्यास उपयुक्त ठरत असेल तर या सगळ्यांकडे पाहण्याची दृष्टीच बदलेल. पण आपणा सर्वांना भिती असते ती आपण या नवीन आत्मसात केलेल्या पद्धती कौशल्ये वापरताना चुकलो तर मुले हसतील का ? आपण आत्तापर्यंत तयार केलेल्या आपल्या प्रतिमेला धक्का बसेल का ? आपले वर्गनियंत्रण जाईल का ? आणि या सर्व भितीतून या नवनवीन गोष्टी प्रत्यक्ष वर्गअध्यापनात वापरणे आपण टाळतो. म्हणूनच ही 'सहयोगी पर्यवेक्षित सरावपाठ योजना' तुमच्या अभ्यासक्रमात आणलेली

आहे. कारण आपण नवनवीन गोष्टी वर्गात वापरताना त्या योग्य पद्धतीने वापरतो का ? काय चुकते ? कोठे चुकते ? काय केले असता ती चूक सुधारता येईल, अशी यासंदर्भात प्रत्याभरण मिळणे आवश्यक असते. त्यासाठी मग आपले दैनंदिन अध्यापनाचे कोणीतरी निरीक्षण करायला हवे. परंतु ते मूल्यमापनासाठी नव्हे. ही निरीक्षण करणारी व्यक्ती प्रत्यक्ष अध्यापनापूर्वी पूर्वतयारीसाठी आपणास सहकार्य करू शकणारी, तुमच्या अध्यापनात मदत करणारी, अध्यापनातील समस्यांवर चर्चा करणारी, अध्यापनातील यशस्वीतेच्या व वैफल्याच्या अनुभवात सहभागी होणारी, त्या अध्यापन पद्धतीबाबत तुमच्या मनातील भीती दूर करणारी अशी असणे आवश्यक आहे. एखादी चूक झाली तर लागलीच टीका न करता ती जणू काही आपलीच समस्या आहे, असे समजून त्यावर चर्चा करून एकत्रित मार्ग काढता येईल का ? असा विचार करणारी असावी. हे सर्व कार्य एखादा तज्ज्ञ शिक्षक-प्रशिक्षक करू शकेलच, असे नाही. त्याऐवजी तुमच्यासारख्याच अडीअडचणींना सामोरा जाणारा एखादा सहाध्यायी अध्यापन करताना तुमच्यासोबत वर्गात असेल तर तो ही भूमिका बजावू शकतो. वर्ग-व्यवस्थापन, शिस्त, इत्यादी प्रश्नांबरोबर आपला आत्मविश्वास वाढविण्यास तो मदत करू शकेल. म्हणून तुमच्या या शिक्षणक्रमात सहाध्यायी पर्यवेक्षित सरावपाठ या योजनेला खूप महत्त्व आहे. आता ही योजना म्हणजे नेमके काय ? त्यात कोणत्या पायऱ्या येतात ? ते पाठ कसे घ्यावेत ? केव्हा घ्यावेत ? कोठे घ्यावेत ? इत्यादीबद्दलची माहिती आपण या पुस्तिकेत पाहू या.

(२) सहाध्यायी पर्यवेक्षित सराव अर्थ व स्वरूप

ही योजना प्रथमतः १९८२ मध्ये ब्रुस जॉईस आणि बेव्हर्ली शॉअर्स यांनी मांडली. त्यांनी ती योजना 'कोचिंग' या नावाने आणली. आत्मसात केलेल्या अध्यापन प्रतिमानाचे / अध्यापन पद्धतीचे दैनंदिन अध्यापनात सुरळीत संक्रमण होण्यासाठी ही योजना त्यांनी तयार केली.

सहाध्यायी पर्यवेक्षित सराव या शब्दांचा शब्दशः अर्थ घ्यावयाचा म्हटले तर आपल्या सहाध्यायाने निरीक्षण केलेला सराव. मग तो सराव अध्यापन पद्धती, कौशल्ये वा प्रतिमाने इत्यादी कोणत्याहीबाबतीत असू शकेल.

कोचिंग व्याख्या -

(३) सहाध्यायी पर्यवेक्षित सरावपाठ योजनेची शिक्षक-प्रशिक्षणात गरज व महत्त्व

मित्रहो, आपण सर्व सेवांतर्गत शिक्षक-प्रशिक्षणाचे विद्यार्थी आहात. परिणामतः अध्यापन-संदर्भातील अनेक गोष्टी आपण अनुभवातून प्राप्त केलेल्या आहेत. आपल्याला नवनवीन ज्ञान पडताळून पाहण्यासाठी वास्तव परिस्थिती उपलब्ध आहे. आपल्या शाळेत, वर्गात तुमच्या विद्यार्थ्यांना तुमची एक अध्यापन शैली ज्ञात झालेली आहे. परिणामतः तुम्ही जरी तुमचा व्यावसायिक विकास करण्यासाठी किंवा अध्यापनासंदर्भातील नवनवीन गोष्टी जाणून घेण्यासाठी येथे आलेला असलात तरी त्या आत्मसात केल्यानंतर प्रत्यक्ष वर्गात वापरण्यास तुम्ही एकदम धजावत नाही. कारण आपणचुकलो तर आपले विद्यार्थी हसतील का ? आपले वर्गनियंत्रण ढासळेल का ? नवीन पद्धतीचा वापर करून आपण परिणामकारक अध्यापन करू शकणार का ? नाही झाले तर आतापर्यंत आपण एक शिक्षक म्हणून कमावलेल्या प्रतिमेला धक्का बसेल का ? असे एक नव्हे असंख्य प्रश्न तुमच्या मनात उभे असतात. त्यामुळे प्रत्यक्ष प्रयोग करण्यासाठी तुमचे वर्ग तुम्हाला उपलब्ध असूनही तुम्ही ते नवीन ज्ञान वर्गात वापरून पाहण्यास कमी पडता किंवा आत्मविश्वास नसतो. त्यासाठीच म्हणजे तुमच्यात नवीन गोष्टीबद्दलच्या वापराबाबत आत्मविश्वास निर्माण व्हावा. वर्गनियंत्रणाचा प्रश्न निर्माण होऊ नये. यासाठी या योजनेची मुक्त विद्यापीठाच्या सेवांतर्गत शिक्षक-प्रशिक्षणात गरज आहे.

या स.प.स. योजनेमुळे तुमचा सहाध्यायी तुमच्यासोबत वर्गात येतो. त्यामुळे एक प्रकारचा मानसिक आधार तुम्हांला मिळतो. तो मित्र तुम्हांला वर्गनियंत्रणात प्रश्न निर्माण झाल्यास वर्ग

नियंत्रणासाठी मदत करतो. तुम्हीअध्यापन करताना जी नवीन पद्धत किंवा प्रतिमान वापरता त्या वापरात तुमच्या असणाऱ्या उणिवा व बलस्थाने यांची चर्चा करतो. त्या उणिवा काय केले असता पूर्ण करता आल्या असत्या, याचीही चर्चा करता. शिवाय जेव्हा तुम्ही तुमच्या सहाध्यायाचे पाठ पाहण्यास बसता त्यावेळी त्याच्या अध्यापनातले चांगल्या गोष्टी आत्मसात करता. आपल्या सहाध्यायी परिणामकारक अध्यापनासाठी कोणकोणत्या युक्त्या-प्रयुक्त्या करतो, याचीही नोंद घेता. परिणामतः परिणामकारक अध्यापनाच्या दृष्टीने तुमचे अध्ययनही होते आणि मूल्यमापकाची भूमिका येथे कुणीच करत नसल्याने मूल्यमापनाचे टेन्शनही तुम्हांला नसते. त्यामुळे नव्याने आत्मसात केलेल्या पद्धती / प्रतिमाने / कौशल्ये यांचा तुम्ही सहज सराव करू शकता. त्या दृष्टीनेही ही योजना फार महत्त्वाची आहे. यासंदर्भात प्रत्यक्ष कार्य कसे करावे, ते पाहण्यापूर्वी आपण ब्रुस जॉईस यांची मूळ योजना आणि मुक्त विद्यापीठाने त्यात बदल करून तयार केलेली योजना प्रथम आपण समजून घेऊ या.

ब्रुस जॉईस व बेव्हर्ली शॉअर्स यांच्या मूळ योजनेत चार पायऱ्या दिलेल्या आहेत. त्या म्हणजे -

(४) सहाध्यायी पर्यवेक्षित मूळ योजना

या योजनेत चार पायऱ्या दिलेल्या आहेत -

- (१) सहाध्यायाचीतरतूद
- (२) अध्यापन पद्धतीच्या उपयोजनेचे पृथःकरण
- (३) प्रत्याभरणाची सुविधा
- (४) विद्यार्थ्यांशी समायोजन

या प्रत्येक पायरीत सहाध्यायी आपल्या सहकाऱ्याला कशी मदत करतो, ते आपण पाहू या -

(१) सहाध्यायाची तरतूद

यात सहाध्यायाला अत्यंत महत्त्व असते. ही सहाध्यायी निवड भौतिकदृष्ट्या जवळ असणारी तसेच समान अध्यापन पद्धती, कौशल्ये, प्रतिमाने यांचा अभ्यास करणारी आहे का ? हे तपासून पाहिले जाते. तसेच या जोड्या शिक्षणक्रमाच्या सुरुवातीपासूनच करून दिल्या जातात. सहाध्यायाने या योजनेत पुढील संदर्भात अध्यापकाला मदत करणे अपेक्षित आहे.

- १.१ आपल्या सहकाऱ्याला नवीन पद्धतीचे कितपत आकलन झालेले आहे, हे पाहणे.
- १.२ सहकाऱ्याच्या वैफल्यपूर्ण व यशस्वी अनुभवात सहभागी होणे.
- १.३ आपल्या सहकाऱ्याचा प्रश्न जणू आपलाच प्रश्न आहे, या विचाराने त्यास आलेल्या अडचणींची चर्चा करणे.
- १.४ अध्यापनातील बारीकसारीक फरकाची व मर्यादांची नोंद करणे आणि पाठ संपल्यावर त्यावर चर्चा करणे.

ह्या सर्व कार्यांमुळे या योजनेची सहाध्यायाच्या तरतुदीस अतिशय महत्त्व आहे.

(२) अध्यापन पद्धतीच्या उपयोजनेचे पृथःकरण

एखाद्या घटकासाठी नवीन अध्यापन पद्धतीची निवड करणे व तिचा वापर करणे ही गोष्ट सोपी नाही. प्रत्येकाला त्यासाठी मदतीची गरज असते. यात अध्यापनाची पद्धती योग्य व अचूकपणे संक्रमित करणे साध्य झाले आहे का ? योग्य मुद्दे त्यात मांडले का ? वापरत असलेल्या पद्धतीचे नियोजन करून जे योग्य पद्धतीने पूर्णत्वास नेले का ? अभ्यासक्रम व पाठनियोजन यांचा विचार केलेला आहे का ? सतत सरावाने त्या पद्धतीचा योग्य वापर करता येतो का ? इत्यादी गोष्टींचे निरीक्षण या पायरीत अपेक्षित आहे. ते तो सहाध्यायी करतो.

(३) प्रत्याभरणाची सुविधा

ह्या योजनेतील पाठांचे निरीक्षण करणारा सहाध्यायी व सरावपाठ घेणारा शिक्षक हे एकाच पातळीवरचे असल्याने त्यांच्या निरीक्षणात होकारात्मक दृष्टिकोन येतो. त्यामुळे ते प्रत्येक समस्येवर आपलीच समस्या समजून विचार करतात. घडलेल्या अध्यापनाबाबत योग्य, अचूक, वस्तुनिष्ठ माहिती म्हणजेच प्रत्याभरण देतात. प्रत्याभरण देताना ते स्वतःही शिकतात. वापरलेली अध्यापन पद्धती एखादा आशय अधिक चांगल्या पद्धतीने समजण्यासाठी कितपत योग्य आहे. वेगवेगळ्या विद्यार्थ्यांवर ती अध्यापन पद्धती कशी वापरावी, ती कितपत उपयुक्त आहे, हेही पाहतात.

(४) विद्यार्थ्यांशी समायोजन

आपल्या वर्गातील विद्यार्थ्यांना नवीन अध्यापन पद्धती / प्रतिमानाद्वारे शिकविणे कठीण असते. नवीन पद्धतीने शिकविण्यात बरीच शक्तीही वाया जाते. आत्मविश्वासाच्या अभावाची विद्यार्थी नोंद घेतात व त्रासही देतात. अशा परिस्थितीत सहाध्यायी मदत करू शकतो. त्याचबरोबर तो विद्यार्थ्यांचा प्रतिसाद, ती अध्यापन पद्धती नवीन असल्याने विद्यार्थी गटात तयार होणारे प्रश्न, शिक्षकाची स्वतःची होणारी प्रगती, वेगवेगळ्या विद्यार्थ्यांवर त्याचा होणारा परिणाम इत्यादींची नांद ठेवतो व त्यावर चर्चा करता.

स.प.स.मध्ये प्रथम दोन-दोन विद्यार्थ्यांचे गट तयार करण्यात येतात. असे दोन-तीन गट मिळून एक अभ्यासगट तयार होतो. दोघांच्या गटातील व्यक्ती एकमेकांच्या अध्यापनांच्या नियोजनाचीही चर्चा करतात. अध्यापनाचे निरीक्षण करतात. प्रत्याभरण देतात.

बुस जॉईस यांच्या या योजनेत सहाध्यायींच्या जोड्या प्रशिक्षणाच्या सुरुवातीपासून केलेल्या असतात. संपूर्ण प्रशिक्षण कालावधीत हे सहाध्यायी बरोबरच असतात. दोन्ही सहाध्यायींनी विशिष्ट अध्यापन प्रतिमानाचा अभ्यास एकत्रित केला असल्याने त्यांना त्यातील बारकावे, निरीक्षण मुद्दे माहीत असतात. पर्यवेक्षक व शिक्षक यांनी काय पाहावे, यासाठी निरीक्षण साधने त्यांनी वापरलेली अतात. मुक्त विद्यापीठाच्या योजनेत मात्र ह्या सर्व गोष्टी जशाच्या तशा न घेता मुक्त विद्यापीठाच्या शिक्षक प्रशिक्षण कार्यक्रम, विद्यार्थ्यांची वैशिष्ट्ये आणि येथील परिस्थिती विचारात घेऊन त्यात काही बदल केले आहेत. ती बदल केलेली योजना पुढीलप्रमाणे -

(५) यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र- मुक्त विद्यापीठातील सहाध्यायी पर्यवेक्षित सरावपाठ योजना (स.प.स.)

मुक्त विद्यापीठाच्या या योजनेचे हेतू पुढीलप्रमाणे आहेत -

हेतू

(१) विद्यार्थ्यांनी नव्याने आत्मसात केलेल्या कौशल्यांचे दैनंदिन अध्यापनात संक्रमण

?

यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र- मुक्त विद्यापीठाच्या या योजनेतही दोन-दोन विद्यार्थ्यांच्या जोड्या प्रथम संपर्कसत्रात करण्यात येतात. ते करताना विद्यार्थ्यांच्या भौगोलिक सान्निध्याचा विचार केला जातो.

दूरशिक्षणाद्वारे शिक्षक-प्रशिक्षण विद्यार्थी संपूर्ण प्रशिक्षण कालावधी बरोबर नसतो. त्याचा विचार करता, हा भौगोलिक सान्निध्य विचार आहे. त्यामुळे त्यांच्या नवीन आत्मसात केलेल्या अध्यापन पद्धती / कौशल्ये / प्रतिमाने समान असतील, असे नाही. म्हणून या सहाध्यायांना परस्परांच्या आत्मसात केलेल्या अध्यापन पद्धती / कौशल्ये / प्रतिमाने, त्याची निरीक्षण साधने समजून घ्यावे लागतात. गट झाल्यानंतर पाच गटांना मिळून एक शिक्षक - प्रशिक्षक असतात. सहाध्यायी सराव पाठ योजनेतील पाठ पाहून झाल्यावर हे सर्व गट (१० विद्यार्थी) तिसऱ्या संपर्कसत्राचे वेळी आपल्या शिक्षक-प्रशिक्षकांशी सहाध्यायींना दिलेले प्रत्याभरण, त्याचा फायदा, झालेल्या अडचणी, काही शंका यावर एकत्रितपणे चर्चा करतात आणि आपल्या शंकांचे निरसन करतात. या स.प.स. योजनेची कार्ये सुरळीतपणे करण्यासाठी त्या दोघा-दोघांत एकापेक्षा जास्त बैठका होतात.

त्या बैठकांमध्ये ते परस्परांच्या परिचयापासून, स्वतः आत्मसात केलेल्या नवीन अध्यापन पद्धतींविषयी एकमेकांना माहिती देणे, चर्चेअंती पाठनिरीक्षण साधने व पर्यवेक्षणाची योजना तयार करणे, योजनेनुसार पाठांचे निरीक्षण आणि त्यानंतर अध्यापनात आढळलेल्या उणिवा आणि बलस्थाने यावर चर्चा करून ते दोघेही या योजनेचा अहवाल लिहितात. शेवटी एकत्रितपणे व स्वतंत्र असे अहवाल ते केंद्राला सादर करतात.

कृती

उपरोक्त चर्चेवरून मुक्त विद्यापीठाची स.प.स. योजना आणि बुस जॉईस यांची स.प.स. योजना यात नेमका कोणता फरक / वेगळेपण तुम्हांला जाणवले ते खालीच चौकटीत लिहा.

बुस जॉईस आणि मुक्त विद्यापीठ यांच्या स.प.स. योजनेतील वेगळेपणा -

आपण लिहिलेले मुद्दे पुढील मुद्यांशी जुळतात का ते पहा -

- (१) मूळ योजनेत निरीक्षक आणि शिक्षक दोघांनीही एकाच विशिष्ट अध्यापन पद्धती / प्रतिमान यावर प्रभुत्व प्राप्त केलेले असते. आपल्या योजनेत मात्र तसे असेलच असे नाही. कारण आपल्या योजनेत सहाध्यायाची निवड अध्यापन विषय व अध्यापन पद्धती यावरून न करता आपण ती भौगोलिकदृष्ट्या नजीकची व्यक्ती निवडलेली आहे.
- (२) मूळ योजनेत अभ्यासगटाची निर्मिती आणि त्यांच्यात होणारी चर्चा याला महत्त्व आहे. आपल्या योजनेत मात्र दोघे सहाध्यायी सतत चर्चा करतात. पण अभ्यासट मात्र एकदा-दोनदाच भेटू शकेल. (दुसऱ्या व तिसऱ्या संपर्कसत्राचे वेळी).
- (३) मूळ योजनेत प्रत्येक प्रतिमान / अध्यापन पद्धतीनुसार तयार निरीक्षण साधन छात्र अध्यापकांना दिलेले असते. आपल्या योजनेत मात्र हे निरीक्षण साधन दोघे सहाध्यायी एकत्रित चर्चा करून तयार करतात.

मात्र दोन्ही योजनांचा हेतू समान आहे. तो म्हणजे शिक्षकांनी नव्याने आत्मसात केलेल्या अध्यापन पद्धती / प्रतिमाने / कौशल्ये दैनंदिन अध्यापनात संक्रमित करण्यास मदत करणे.

मुक्त विद्यापीठाच्या सहाध्यायी पर्यवेक्षित सरावपाठ योजनेतील पायऱ्या -

- (१) सहाध्यायीची प्रथम बैठक
- (२) पूर्वतयारीसाठी द्वितीय बैठक
- (३) प्रत्यक्ष सहाध्यायी पर्यवेक्षण व चर्चा
- (४) अंतिम बैठक व अहवाल लेखन

(१) सहाध्यायीची प्रथम बैठक

स.प.स.विषयीचे एक माहितीपत्रक यापूर्वीच विद्यापीठाकडून पाठविण्यात आलेले आहे. त्यानुसार या योजनेसाठी आपण एका सहाध्यायाची निवड केलेली असेल. हा सहाध्यायी आणि आपण दोघांनी एकत्र भेटून ह्या योजनेबद्दल चर्चा करणे आवश्यक आहे. आपल्या प्रथम भेटीत आपण एकमेकांचा परिचय करून घ्यावा. आपली कौटुंबिक, शैक्षणिक, व्यवसायिक पार्श्वभूमी, आपण नोकरी करत असलेल्या संस्थेविषयी माहिती, आपल्या आवडीनिवडी, य.च.म.मुक्त विद्यापीठामध्ये बी.एड. करण्यामागचा हेतू, अशा विविध गोष्टींविषयी आपण बोलू शकाल. याचबरोबर य.च.म.मु.वि. विविध शिक्षणक्रम, अभ्यासकेंद्र, बी.एड. शिक्षणक्रम, प्रात्यक्षिके, त्यात निर्माण होणाऱ्या अडचणी आणि प्रश्न या गोष्टी आपण एकमेकांकडून जाणून घ्याल. त्यातून एकमेकांविषयी आपुलकी, जिवाळा निर्माण होईल व आपले प्रश्न, समस्या, अनुभव बहुतांशी समान आहेत, हे आपल्या लक्षात येईल. स.प.स.साठी तुम्हांस एकमेकांच्या अध्यापनाचे विषय माहित असणे आवश्यक आहे. ते कदाचित समान असतील अथवा नसतील. या अध्यापनासाठी दोन-दोन नव्या अध्यापन पद्धतीची निवड द्वितीय संपर्कसत्रात तुम्ही केली असेल व त्यानुसार तुम्ही सरावपाठ घेतलेले असतील. त्यांची पाठटाचणे आपण एकमेकांना दाखवावीत. त्या अध्यापन पद्धतीविषयी काही छापील साहित्य उपलब्ध असल्यास तेही आपल्या सहाध्यायास द्यावे. त्या अध्यापन पद्धतीचे संक्रमण होण्यासाठी स.प.स. असल्याने या अध्यापन पद्धतीविषयी माहिती मिळविणे, शंका-निरसन करणे, हेही पहिल्या भेटठीत तुम्ही करू शकाल व त्याचे नियोजनही करू शकाल.

(२) पूर्वतयारीसाठी द्वितीय बैठक

स.प.स.विषयी आपली प्रथम बैठक पार पडल्यानंतर त्यात ठरल्याप्रमाणे आपण आपल्या द्वितीय बैठकीसाठी एकत्र याल. या बैठकीत आपण प्रथम बैठकीत केलेली चर्चा व आपल्या सहाध्यायाने दिलेल्या साहित्याच्या आधारे एकमेकांचे शाळेतील अध्यापनाचे वेळापत्रक समोर ठेवून आपल्या अध्यापन पद्धतींना अनुरूप घटक कोणकोणत्या तासाला शिकविले जातील, हे प्रथम निश्चित करावे. नंतर त्यातील चार पाठटाचणे चर्चेने तयार करावीत. अन्य पाठटाचणे स्वतंत्ररित्या तयार करावीत. पाठटाचणाचे स्वरूप परिशिष्ट - १ मध्ये जोडलेले आहे. पूर्वनियोजित चार पाठ व अन्यपैकी कोणतेही दोन पाठ सहाध्यायाने पाहावयाचे आहेत. ही सर्व चर्चा झाल्यानंतर प्रत्यक्ष स.प.स.ची म्हणजेच तृतीय बैठकीची तारीख आपण निश्चित करू शकाल.

(३) प्रत्यक्ष सहाध्यायी पर्यवेक्षण व चर्चा

स.प.स. योजनेची प्रत्यक्ष कार्यवाही सुरू होण्यापूर्वीच्या आवश्यक दोन्ही बैठकी झाल्यानंतर ठरल्याप्रमाणे तृतीय बैठकीसाठी आपण एकत्र याल. या बैठकीत प्रत्यक्ष पाठांचे निरीक्षण करण्यापूर्वी पुन्हा एकदा एकमेकांच्या अध्यापन पद्धती, पाठटाचणे व निरीक्षण साधने यांबाबत चर्चा कराल. त्यानंतर ठरल्याप्रमाणे चार पाठांचे निरीक्षण आपणच तयार केलेल्या निरीक्षण साधनाच्या आधारे कराल. हे निरीक्षण करताना ते टीकात्मक पद्धतीने होणार नाही, याची खबरदारी आपण घेणे आवश्यक आहे. निरीक्षण साधनाच्या प्रत्येक मुद्याला अनुसरून प्रत्येक मुद्याच्या वेळी काय घडायला हवे होते व काय

घडेल, याची नांद ठेवावी. याशिवाय नवीन अध्यापन पद्धतीने अध्यापन करताना त्यात सुसंगती होती का ? नेहमीच्या सवयींचा या अध्यापन पद्धतीवर परिणाम होत होता का ? विद्यार्थ्यांची नवीन अध्यापन पद्धतीची स्वीकारार्हता कितपत आहे ? इत्यादीबाबतच्या नोंदी आपण ठेवाव्यात. प्रत्येक पाठानंतर किमान ५ मिनिटे चर्चा करून प्रत्याभरण द्यावे. सर्व पाठ झाल्यानंतर (सहाही) किमान अर्धा तास चर्चा करून प्रत्याभरण द्यावे. त्यासाठी तयार केलेली मूल्यमापन श्रेणी परिशिष्ट-२ मध्ये जोडत आहोत. त्यानंतर एकत्रित अहवाल लेखनाबाबत चर्चा करून त्यासंदर्भात चौथ्या बैठकीची तारीख निश्चित करावी.

(४) अंतिम बैठक व अहवाल लेखन

या टप्प्यामध्ये विद्यार्थ्यांना स.प.स. योजनेत केलेल्या कामाच्या अहवालाचा मसुदा तयार करावयाचा आहे. हा अहवाल दोघांनी एकत्रितरित्या राबविलेल्या योजनेचा असल्याने त्यात काही मुद्यांबाबत समानता असू शकेल. त्यादृष्टीने या बैठकीत एकमेकांशी चर्चा अपेक्षित आहे. अहवालात स.प.स. योजनेतील पार्श्वभूमी, शिक्षकाच्या भूमिकेतून अहवाल, सहाध्यायाच्या भूमिकेतून अहवाल व समारोप या मुद्यांना धरून लिखाण करावे. अहवालाच्या प्रत्येक मुद्यांतर्गत कोणकोणत्या गोष्टींचा समावेश असेल ते अहवाल लेखन मुद्यात स्पष्ट केले आहे.

(६) सहाध्यायी पर्यवेक्षित सरावपाठ योजनेची कार्यवाही

पाठटाचण

या योजनेत आपण एकूण सहा पाठ द्वितीय सत्रात साधारणतः ऑक्टोबर अखेरपर्यंत घेणे अपेक्षित आहोत. त्यात तीन पाठ मुख्य विषयः आ.अ.प. पद्धतीने व तीन पाठ मयानॉर पद्धतीचे घ्यावेत. त्या पाठांसाठी प्रथम तुम्ही सहा पाठटाचणे तयार करावीत. ती पाठटाचणे तुमच्या नेहमीच्या पाठटाचणासारखी सविस्तर नको. तर सर्वसाधारणतः अध्यापन नियोजन ज्या अध्यापन पद्धतीने केले जाते त्या क्रमाने सुसंगत अशी विधानांची मांडणी असते. त्याचा नमुना पुढे दिलेला आहे. त्या प्रत्येक विधानाशीसंबंधित अगदी थोडक्यात मुद्दे-उपमुद्दे लिहावेत.

सहाध्यायी पर्यवेक्षित योजना - पाठटाचण आराखडा

छात्र अध्यापकाचे नाव : _____
नोंदणी क्रमांक : _____
सहाध्यायाचे नाव : _____
अध्यापन विषय : _____
अध्यापन पद्धती : _____
घटक / पाठ्यांश : _____
उपघटक : _____
शाळेचे नाव : _____
(पाठ जेथे घेतला त्या शाळेचे)
तुकडी : _____
वेळ : _____
स.प.स. पाठ दिनांक : _____
पाठ क्रमांक : _____

पाठटाचण मुद्दे

- (०१) मला काय शिकवायचे आहे ?
येथे तुमचा अध्यापन आशय नोंदवावा.
- (०२) का शिकवायचे ?
येथे अध्यापनाचा हेतू लिहावा.
- (०३) कोणत्या अध्यापन पद्धतीने शिकवायचे ?
त्या विशिष्ट आशय वैशिष्ट्यांनुसार अध्यापनासाठी निवडलेल्या अध्यापन पद्धतीचे नाव लिहावे.
- (०४) त्या अध्यापन पद्धतीस उपयुक्त अशी विद्यार्थ्यांची मानसिक तयारी कशी करणार ?
निवडलेल्या अध्यापन पद्धतीच्या वैशिष्ट्यांनुसार पूर्वतयारी म्हणून विद्यार्थ्यांना सूचना / माहिती काय देणार तसेच प्रस्तावनेतील वक्तव्ये येथे लिहिणे अपेक्षित आहे.
- (०५) कोणते अध्यापन साहित्य वापरणार ?
येथे अध्यापन साहित्याची यादी अपेक्षित आहे.
- (०६) अध्यापनात करावयाच्या महत्त्वाच्या कृती कोणत्या ?
येथे विद्यार्थ्यांच्या विचाराला संधी देण्यासाठी काय करणार ? प्रत्यक्ष सहभाग, आंतर्ग्रहण, कोठे-कोठे, कशा घडविणार ती माहिती अपेक्षित आहे.
- (०७) अध्यापनाची (अध्यापन पद्धतीची) खास वैशिष्ट्ये कोणती ? त्यानुसार नित्य अध्यापनात कोणकोणते बदल करणार ?
आशयानुसार निवडलेल्या अध्यापन पद्धतीत आणि तुमचे नेहमीची अध्यापन यातील फरक विचारात घेऊन तुमच्या दैनंदिन अध्यापनात त्या विशिष्ट पद्धतीने पाठ शिकविताना तुम्ही काय बदल कराल ? तो येथे अपेक्षित आहे.
- (०८) वर्गव्यवस्थापनातील अडचणी दूर करण्यासाठी कोणती काळजी घेणार ?
वर्गव्यवस्थापन म्हणजे नवीन अध्यापन पद्धतीने शिकविताना वर्गनियंत्रणासाठी तुम्ही काय करणार आहात, ती माहिती येथे द्यावी.
- (०९) विद्यार्थ्यांनी योग्य प्रतिसाद न दिल्यास अथवा अपेक्षित परिणामकारकता न दिसल्यास कोणत्या पर्यायी कृती करणार ?
येथे विद्यार्थ्यांना तुम्ही प्रश्न विचारला, कृती करण्यास सांगितली आणि त्यांना ती जमली नाही वा उत्तर देता आले नाही तर तुम्ही कोणत्या कृती कराल ? ते येथे अपेक्षित आहे.
- (१०) निष्कर्ष / मूल्यमापन कोणत्या प्रश्नाद्वारे करणार ?
अध्यापनाचा हेतू साध्य झाला किंवा नाही, हे पाहण्यासाठी तुम्ही जे प्रश्न विचाराल किंवा कृती कराल ती येथे अपेक्षित आहे.
आणि शेवटी मग दोघांच्या सहा.

छात्रअध्यापकाचे नाव व सही /-

सहाध्यायीचे नाव व सही /-

नियोजन

उपरोक्त आराखड्यात स.प.स.ची सहा पाठ टाचणे तयार झाली की, ते पाठ तुम्ही केव्हा ? कोठे ? कोणत्या शाळेत ? कोणत्या विषयाचे ? कोणत्या तासाला घेणार याचे नियोजन करून ते तुम्ही विद्यापीठाला, केंद्राला, तुमच्या सहाध्यायाला देणे अपेक्षित असते. त्यासाठी पुढील नमुन्याचा विचार करावा.

(७) स.प.स. पाठ मूल्यमापनासाठी मूल्यमापन श्रेणी

मित्रहो, ही तयार केलेली मूल्यमापन श्रेणी ही तुमचे मूल्यमापन करण्यासाठी नसून तुमच्या अध्यापनात नवीन आत्मसात केलेल्या अध्यापन पद्धतीचा विचार करताना कोणत्या उणिवा राहतात, ते पाहण्यासाठी आहे. ज्याआधारे तुमच्या सहाध्यायींबरोबर तुम्ही त्या मुद्यांवर चर्चा करू शकाल. प्रत्याभरण देऊ शकाल.

या श्रेणीचे दोन भाग आहेत. भाग - १ हा प्रत्यक्ष सरावपाठ सुरू असताना सहाध्यायाने करावयाच्या निरीक्षणासाठी आहे. तर भाग - २ हा प्रत्याभरणाच्या दृष्टीने करावयाच्या चर्चेच्या मुद्यांसंदर्भात आहे. भाग - १ मध्ये एकूण १५ प्रश्नार्थक विधाने आहेत. त्यांची मांडणी अध्यापन ज्या पद्धतीने केले जाते, त्या सुसंगत अशा क्रमाने तर भाग - २ मध्ये प्रत्याभरणाच्या दृष्टीने चार मुद्दे आहेत. भाग - १ चे निरीक्षण करताना त्या श्रेणीचा कसा वापर करावा, ते पुढे दिलेले आहे.

भाग - १ मधील विधानांचे प्रत्याभरणाच्या दृष्टीनेच निरीक्षण करावे व त्या विधानांशी संबंधित वर्तन घडेल अथवा नाही, तर ते शेवटच्या बिंदूवर पदनिश्चयन करावे. त्या तीन बिंदूंचे स्पष्टीकरण पुढीलप्रमाणे -

परिशिष्ट - २

प्रत्याभरण श्रेणी

प्रस्तुत निरीक्षण श्रेणी ही छात्र अध्यापकांच्या स.प.स. योजनेतील प्रत्याभरण देण्याच्या दृष्टीने तयार केलेली आहे या श्रेणीचे भाग १ व भाग २ असे दोन विभाग करण्यात आलेले आहेत.

भाग १ मध्ये १४ प्रश्नार्थक विधाने समाविष्ट करण्यात आलेली आहेत. सर्वसाधारणतः अध्यापनाचे निरीक्षण ज्या पद्धतीने केले जाते, त्यास सुसंगत अशा क्रमाने या विधानांची मांडणी करण्यात आलेली आहे. प्रत्याभरणाच्या दृष्टीने ह्या विधानांच्या संदर्भात निरीक्षण करावे व त्या विधानांशी संबंधित वर्तन घडले अथवा नसेल तर शेवटच्या बिंदूवर त्या वर्तनासंबंधी पदनिश्चयन करावे. या तीन बिंदूंचे स्पष्टीकरण पुढीलप्रमाणे -

होय : विधानात समाविष्ट केलेले वर्तन हे शिक्षकाने योग्यरितीने, ओघवतेपणाने, सहजगत्या व परिपूर्णतेने दर्शविले आहे असे आढळल्यास त्या बिंदूभोवती A असे वर्तुळ करावे.

अंशत : विधानात समाविष्ट केलेले वर्तन हे शिक्षकाने काही प्रमाणात केलेले आहे, असे आढळल्यास त्या बिंदूभोवती A असे वर्तुळ करावे.

नाही : विधानात समाविष्ट केलेले वर्तन शिक्षक दर्शवत नाही किंवा अल्प / दखल न घेण्याइतपत प्रमाणात दर्शविले आहे असे आढळल्यास त्या बिंदूभोवती A असे वर्तुळ करावे.

या पदनिश्चयन श्रेणीचा वापर करताना प्रथम एकेका विधानावर लक्ष केंद्रीत करावे. अध्यापनाचे निरीक्षण करून त्यानुसार प्रत्याभरणाच्या दृष्टीने पदनिश्चयन करावे. काही प्रश्नांबाबत पूर्ण अध्यापनाच्या निरीक्षणावरून पदनिश्चयन करावे आणि त्या विधानाच्या संदर्भात ठरविलेल्या बिंदूभोवती वर्तुळ करावे.

एकदा केलेले पदनिश्चयन शक्यतो बदलू नये. पण तरीही पूर्वी केलेले पदनिश्चयन बदलावे, असे तीव्रतेने वाटले तर पूर्वीचे पदनिश्चयनावर (X) फुली मारावी आणि नव्या योग्य त्या बिंदूवर वर्तुळ करावे. एका विधानाबाबत असा बदल एकदाच करता येईल. सर्व विधानाचे पदनिश्चयन झाले आहे, याची खात्री केल्यावर खालील तक्ता पूर्ण करावा.

प्रत्याभरण साधनातील विधाने	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५
शेवटच्या दोन स्तंभातील बिंदूवर (✓) खूण करा.															
प्रत्याभरण द्यावे लागण्याची विधाने (✓) खूण करा.															

अध्यापनातील प्रत्याभरणासाठी निश्चित केलेल्या विधानांबाबत प्रत्याभरण करावे.

भाग २ - श्रेणीतील भाग - १ मधील ज्या विधानांसमोर * अशी खूण केलेली आहे, त्याबाबतची सविस्तर माहिती प्रत्याभरण श्रेणीतील भाग - २ मध्ये करावी.

सहाध्यायी पर्यवेक्षित सराव पाठ

परिशिष्ट - २

सहाध्यायी पर्यवेक्षणासाठी मूल्यमापन श्रेणी

भाग - १

क्रमांक	तपशील	होय	अंशतः	नाही
(०१)	आशयानुसार योग्य अध्यापन पद्धतीची निवड केली काय ?			
(०२)	अध्यापन पद्धतीनुसार आवश्यक अध्यापनसाहित्य संघटित केले काय ?			
(०३)	मुद्यांना धरून अध्यापन केले काय ?			
(०४)	अध्यापन पद्धतीची सर्व महत्त्वाची वैशिष्ट्ये अध्यापनात आढळली काय ?			
(०५)	नव्या अध्यापन पद्धतीच्या वापरात प्रभुत्व होते काय ?			
(०६)	नवीन अध्यापन पद्धतीच्या दैनंदिन संक्रमणात अडचणी येतात काय ?			
(०७)	संक्रमणात सहजता होती काय ?			
(०८)	अध्यापनात नेहमीच्या अध्यापन सवयींचा परिणाम होतो का ?			
(०९)	नवीन अध्यापन पद्धतीने अध्यापन करताना आत्मविश्वास होता काय ?			
(१०)	विद्यार्थ्यांनुसार, आशयानुसार अध्यापन पद्धतीत बदल केले काय ?			
(११)	अध्यापनात काही त्रुटी / उणिवा जाणवल्या काय ?			
(१२)	नवी अध्यापन पद्धती विद्यार्थ्यांना स्वीकारार्ह वाटली काय ?			
(१३)	अध्यापनास विद्यार्थ्यांकडून अपेक्षित प्रतिसाद मिळाला काय ?			
(१४)	नवीन अध्यापन पद्धतीने ठरवलेली उद्दिष्टे साध्य केली काय ?			
(१५)	नवीन अध्यापन पद्धतीमुळे वर्गव्यवस्थापन प्रश्न निर्माण झाले काय ?			

(८) प्रत्यक्ष पाठ

आपण एकदा आपली पाठटाचणे तयार केली. ते पाठ केव्हा घ्यावे, याचे नियोजन केले की, मग नियोजनाप्रमाणे प्रत्यक्ष पाठांच्या आठ दिवस आधी आपल्या सहाध्यायाला या पाठांसंदर्भात पत्र / फोन / तार / ई-मेल इत्यादी किंवा प्रत्यक्ष भेटून आठवण करावी. आपला सहाध्यायी आपल्या गावाला या पाठांसंदर्भात कधी येणार आहे, हे जाणून घ्यावे. त्यानुसार त्याला रिसीव्ह करावे. त्याची त्या पाठांच्या कालावधीत आवश्यक असल्यास राहण्याची, जेवणाची आपल्या घरी / दुसरीकडे शक्य असेल तेथे व्यवस्था करावी. पाठांच्या दिवशी त्या सहाध्यायाला आपल्यासोबतच शाळेत न्यावे. आपल्या मुख्याध्यापकांशी, सहकाऱ्यांशीभेट घालून द्यावी. त्याचा त्या शाळेत येण्याचा हेतूही त्यांना सांगावा. नंतर प्रत्यक्ष वर्गात विद्यार्थ्यांना त्या सहाध्यायाची ओळख करून द्यावी. म्हणजे विद्यार्थी पाठाकडे लक्ष न देता सहाध्यायीकडेच सारखे पाहणे हा भाग वगळता येईल. नंतर आपल्या नेहमीच्या सहजतेने वर्ग अध्यापन करावे.

त्या दिवसाचे पाठ झाल्यानंतर घरी येऊन पुन्हा त्या झालेल्या पाठातील उणीव व बलस्थाने यावर चर्चा करावी. त्यानुसार दुसऱ्या दिवशीच्या पाठात आपण बदल करावेत आणि पुन्हा दुसऱ्या दिवशीही शाळेत जाऊन पाठ घ्यावेत. पुन्हा त्यावर चर्चा व प्रत्याभरण द्यावे. संध्याकाळी दोघांनी स्वतंत्रपणे दिलेल्या मुद्यांना अनुषंगून अहवाल लेखन करण्यासाठी पुढील बैठकीची तारीख ठरवावी. त्यानंतर सहाध्यायीला त्याच्या गावाला जाण्यासाठी बस असेल तेव्हा बस-स्टॅण्डवर सोडावे. त्यानंतर पुन्हा ठरल्यावेळी एकत्र येऊन दिलेल्या मुद्यांना अनुषंगून लेखन करावे.

(९) अहवाल लेखन

हे अहवाल लेखन आपण ह्याच पुस्तिकेत भाग - २ मध्ये सोडलेल्या कोऱ्या पानांवर करावे. त्यात कोणते मुद्दे समाविष्ट करावेत, हे पाहू.

- (१) प्रथम पार्श्वभूमी लिहावी.
 - (२) त्यानंतर शिक्षकाच्या भूमिकेतून अहवाल लेखन करावे.
 - (३) नंतर सहाध्यायाच्या भूमिकेतून अहवाल लेखन करावे.
 - (४) शेवटी समारोप करून मग काही परिशिष्टे जोडावीत.
- ह्या प्रत्येक मुद्यात काय लिहावे ते पाहू.

पार्श्वभूमी

पार्श्वभूमीमध्ये सहाध्यायी पर्यवेक्षित सराव म्हणजे काय ? ही योजना बी.एड. शिक्षणक्रमात समाविष्ट करण्यामागचा हेतू कोणता ? इत्यादीबाबत लिहावे. त्यानंतर मात्र अध्यापकाचे व त्याच्या सहाध्यायीचे नाव, दोघांचे कायम नोंदणी क्रमांक, दोघांमध्ये झालेल्या भेटी व त्या भेटींमधील चर्चेचे मुद्दे जोडीतील दोघांचे शालेय विषय व नव्याने आत्मसात केलेल्या अध्यापन पद्धत, स.प.स. योजनेत निरीक्षण केलेल्या पाठांचे वेळापत्रक व पाठ टाचणीबाबत माहिती द्यावी. प्रत्यक्ष पाठटाचणे परिशिष्टात जोडावीत.

शिक्षकाच्या भूमिकेतून अहवाल

ह्या भागात आपण शिक्षक ह्या भूमिकेतून केलेला कार्याचा अहवाल अभिप्रेत आहे. महत्त्वाचे मुद्दे असे असतील -

- (१) नवीन अध्यापन पद्धतीचा १२ सरावपाठांमध्ये केलेला उपयोग.
- (२) दैनंदिन अध्यापनात त्यांचे संक्रमण करताना निर्माण होणाऱ्या अडचणी.
- (३) दैनंदिन अध्यापनात नव्याने आत्मसात केलेल्या अध्यापन पद्धती संक्रमण होण्यासाठी विद्यापीठाने स.प.स.ची योजना, तिचा शिक्षक म्हणून फायदा.
- (४) प्रत्येक भेटीचे स्वरूप -
 प्रथम बैठक : कधी घेतली, त्यात घेतलेले निर्णय कोणते ? द्वितीय भेटीपर्यंत शिक्षक म्हणून करावयाची कृती.
 द्वितीय बैठक : कधी घेतली. त्यात घेतलेले निर्णय कोणते ? शिक्षक म्हणून काय कृती केल्या ?
 तृतीय बैठक : कधी घेतली. त्यात घेतलेले निर्णय कोणते ? शिक्षक म्हणून काय कृती केल्या ?
 अंतिम बैठक : कधी घेतली. एकत्रित अहवालाचा मसुदा.
- (५) एक अध्यापक म्हणून आपल्या सहाध्यायीकडून मिळालेल्या प्रत्याभरणाचे स्वरूप.
- (६) ज्या महत्त्वाच्या गोष्टी स्वीकारल्या, त्यांच्या नोंदी.
- (७) स्वतःच्या दैनंदिन अध्यापनात झालेला बदल.

सहाध्यायाच्या भूमिकेतून अहवाल

भाग तीनमध्ये 'सहाध्यायी' म्हणून आपण केलेल्या कार्याचा आढावा असेल. त्यातील मुद्दे असे -

- (१) या योजनेत सहाध्यायी म्हणून काय काम केले, नाव, अभ्यास विषय, अभ्यास पद्धती, इत्यादी.
- (२) निरीक्षण केलेल्या प्रत्येक पाठाची निरीक्षण सूची व दिलेले प्रत्याभरण जोडावे.
(परिशिष्टात आपल्या सहाध्यायीच्या सर्व सहा पाठांची निरीक्षण करावीत.)
- (३) शिक्षकमित्राच्या दैनंदिन अध्यापनात नव्या अध्यापन पद्धतींचो संक्रमण होताना येणाऱ्या महत्त्वाच्या अडचणींच्या नोंदी कराव्यात.
- (४) त्यावर केलेली चर्चा व दिलेले प्रत्याभरण, त्यातून सुचविलेले उपाय लिहावेत.
- (५) आपल्या सहाध्यायी शिक्षकाने आपल्या सूचना, माहितीचा कसा व कितपत स्वीकार केला, याचे मूल्यमान करून ते लिहावे.

समारोप

अहवालाचा हा अंतिम भाग असून त्यात पुढील बाबींचा समावेश असेल -

- (१) दैनंदिन अध्यापनात नव्या अध्यापन पद्धती संक्रमित होताना येणाऱ्या अडचणी.
- (२) त्यावर स्वतःहून दोघांनी केलेले उपाय.
- (३) दोघांची अध्यापन पद्धतीकडे पाहण्याची दृष्टी.
- (४) दैनंदिन अध्यापनावर नव्या अध्यापन पद्धतींचा कितपत प्रभाव पडेल ? याविषयीचे आपले मत.
- (५) छात्र अध्यापक म्हणून स.प.स.बाबतचे आपले मत.

अहवालासोबत जोडावयाची परिशिष्टे

अहवालाबरोबर पुढील परिशिष्टे जोडावीत -

- (१) सहा पाठ नियोजन
- (२) सहा निरीक्षण तक्ते
- (३) प्रत्येक पाठावरील चर्चा व प्रत्याभरणाचे मुद्दे
- (४) एकत्रित अहवालाची प्रत
- (५) स.प.स. पद्धतीने सहा पाठ घेतले व निरीक्ष केले, याबाबतचे मुख्याध्यापकांचे प्रमाणपत्र.

(१०) उपसंहार

आपण नव्याने आत्मसात केलेल्या अध्यापन पद्धतीचे आपल्या दैनंदिन अध्यापनात सहजतेने संक्रमण होण्याच्या दृष्टीने ही याजेना या शिक्षणक्रमात समाविष्ट केल्याचे वरील विवेचनावरून आपल्या लक्षात आले असेलच. या योजनेचा प्रत्यक्ष वापर आपण किती गंभीरने करता, यावर या योजनेचे यशापयश अवलंबून आहे. ह्या योजनेचा आपल्या व्यवसायिक विकासाठी आपण पूर्णतः उपयोग करून घ्याल, याची आम्हांस खात्री आहे. आपल्या पुढील कार्यासाठी शुभेच्छा...!!

परिशिष्ट - १

यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र- मुक्त विद्यापीठ, नाशिक - ४२२ २२२

शिक्षणशास्त्र पदवी शिक्षणक्रम

सहाध्यायी, स्वयं-मूल्यमापन व सलग साप्ताहिक पाठ : पाठ-टाचण

छात्र अध्यापकाचे नाव : _____ कायम नोंदणी क्रमांक : _____

अध्यापन विषय : _____ अध्यापन पद्धती : _____

घटक : _____ उपघटक : _____ वेळ : _____

विद्यालय : _____

तुकडी : _____ पाठ क्रमांक : _____ दिनांक : _____

पाठटाचण मुद्दे

(०१) मला काय शिकवायचे आहे ?

(०२) का शिकवायचे ?

(०३) कोणत्या अध्यापन पद्धतीने शिकवायचे ?

(०४) त्या अध्यापन पद्धतीस उपयुक्त अशी विद्यार्थ्यांची मानसिक तयारी कशी करणार ?

(०५) कोणते अध्यापन साहित्य वापरणार ?

(०६) अध्यापनात करावयाच्या महत्त्वाच्या कृती कोणत्या ?

(०७) अध्यापनाची (अध्यापन पद्धतीची) खास वैशिष्ट्ये कोणती ? त्यानुसार नित्य अध्यापनात कोणकोणते बदल करणार ?

(०८) वर्गव्यवस्थापनातील अडचणी दूर करण्यासाठी कोणती काळजी घेणार ?

(०९) विद्यार्थ्यांनी योग्य प्रतिसाद न दिल्यास अथवा अपेक्षित परिणामकारकता न दिसल्यास कोणत्या पर्यायी कृती करणार ?

(१०) निष्कर्ष / मूल्यमापन कोणत्या प्रश्नाद्वारे करणार ?

छात्रअध्यापकाचे नाव व सही /-

सहाध्यायीचे नाव व सही /-

भाग - २
स.प.स.
अहवाल लेखन

